Ekonomická geografie

Definice a zaměření

- ekonomická geografie

= zabývá se ekonomickými aktivitami a vztahy odehrávajícími se v (časo)prostoru

– ekonomické aspekty jsou i v řadě dalších geografických subdisciplín

- soustředí se na popis a vysvětlení

– produkčních (výrobních) aktivit: hmotné výrobky i nehmotné služby

– spotřeby

– výměny (především formou obchodu)

Dílčí témata ekonomické geografie

- procesy a formy produkce, jejich prostorové zakotvení, výrobní řetězce

– různé lokalizační faktory: suroviny, pracovní síla, trhy, dopravní infrastruktura atd.

- otázky ekonomického rozvoje a způsobů jeho měření / hodnocení

– možné indikátory: HDP, kvalita života, hrubé národní štěstí atd.

- procesy a formy spotřeby, včetně obchodu a pohybu komodit

– výrobek často bývá složen z komponent vyráběných v různých částech světa

– řetězce komodit (commodity chains), propojení dodavatelů a odběratelů

Core / Periphery Division of the World

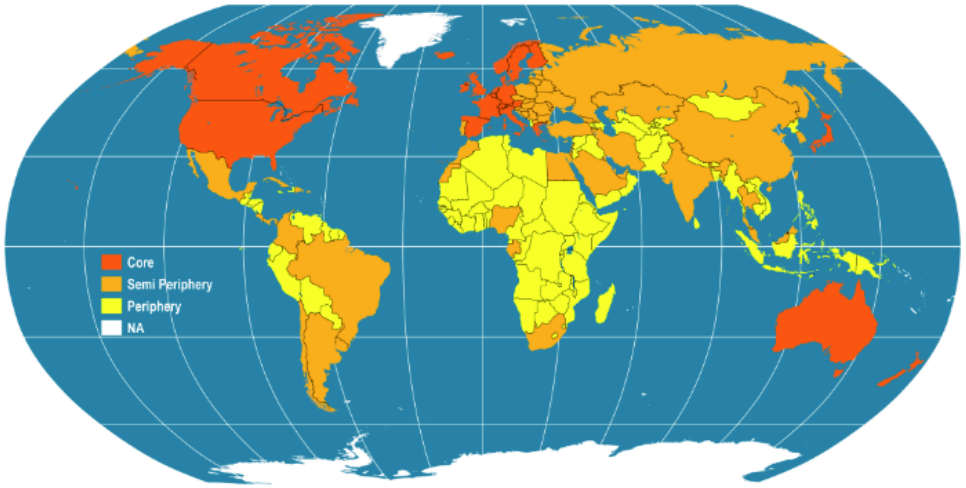

Core / Periphery Division of the World

Dílčí témata ekonomické geografie

- různé formy ekonomické regulace a koordinace

– podpora přímých zahraničních investic, regionální politiky atd.

- formy a místa investic

– nová mezinárodní dělba práce (role rozvojových a rozvinutých zemí)

– regionální specializace

- charakteristiky trhu práce

– prostorová dělba práce: umožňuje ekonomickou diferenciaci regionů a lokalizaci různých ekonomických aktivit, různé typy práce/produkce jsou vykonávány na různých místech

Formální a neformální ekonomika

Módy produkce

- mód produkce

– způsob, jakým lidská společnost organizuje své produkční aktivity a tím i formuje navazující socio-ekonomický život

– odlišují se od sebe faktory produkce/výrobními prostředky (např. půda, kapitál, pracovní síla), výrobními silami (např. dopravní prostředky, strojní vybavení) a strukturou sociálních formací (různý poměr sociálních skupin, např. „white and blue collars“)

1) prostá existence
2) otrokářství
3) feudalismus
4) kapitalismus
5) socialismus

Módy produkce

- v jednotlivých částech světa různé vývojové cesty

– západní Evropa: prostá existence – otrokářství – feudalismus – kapitalismus

– Rusko: prostá existence – otrokářství – feudalismus – socialismus

– USA: prostá existence – kapitalismus

Vývoj kapitalismu

- různé módy produkce vytvářejí rozdílná prostorová uspořádání

– feudalismus: relativně soběstačná panství x kapitalismus: specializace regionů, obchod

- průmyslová revoluce

– období prudkých technologických změn ve výrobě, dopravě a využívání zdrojů (stroje v továrnách, uhlí a elektřina atd.)

– změny v organizaci práce, prostorovém uspořádání obyvatelstva a specializace regionů

- vývojové fáze

– soutěživý kapitalismus: cca 1700 až 1900, soupeření malých rodinných firem

– organizovaný kapitalismus: 1. polovina 20. století, změna měřítka a více regulace

– pokročilý kapitalismus: 2. polovina 20. století, přesun od průmyslu ke službám

– neorganizovaný kapitalismus: konec 20. století, slabé vztahy firmy a vlády, MNCs

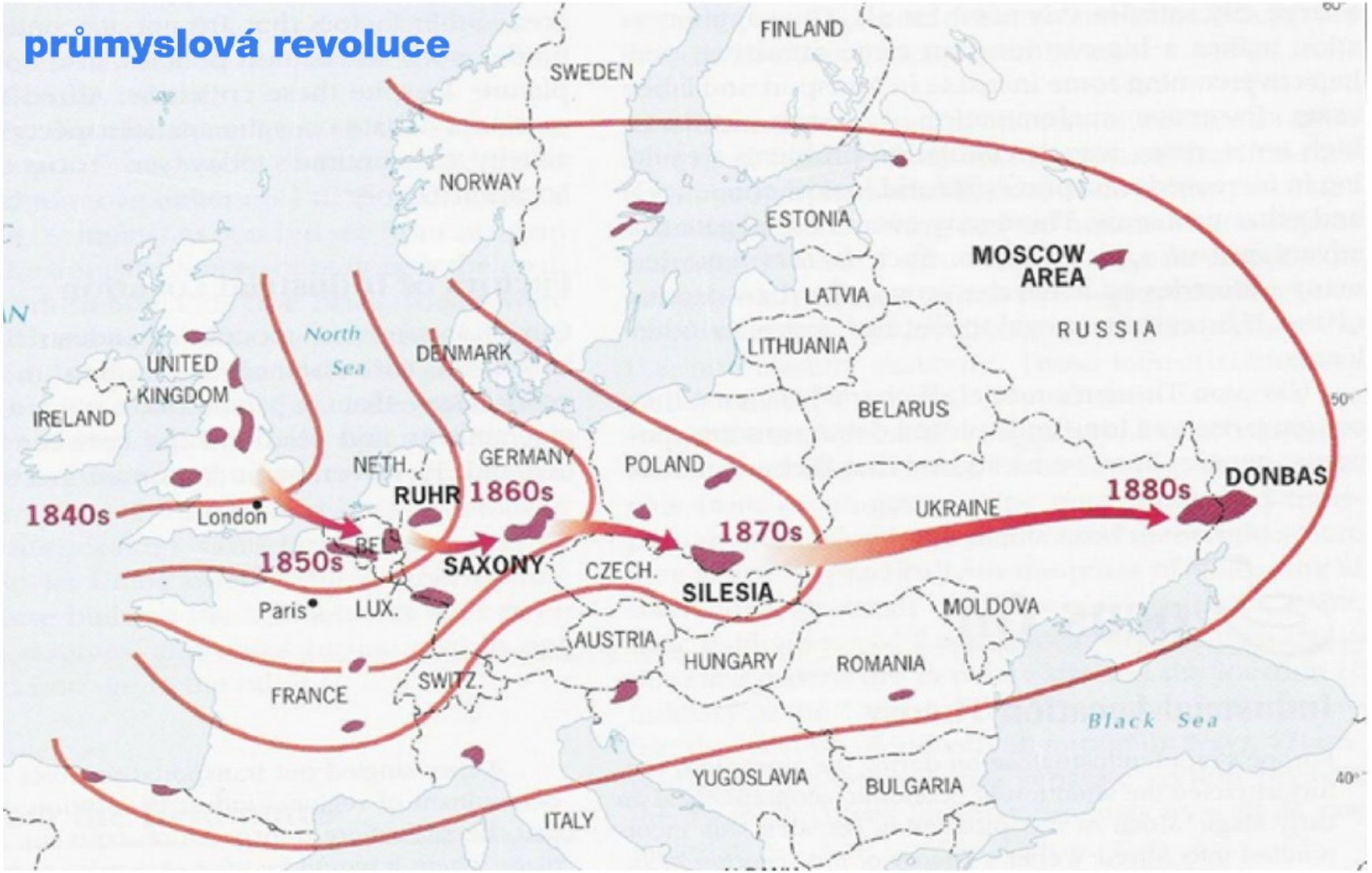
průmyslová revoluce
FINLAND
SWEDEN
NORWAY
ESTONIA
MOSCOW AREA
LATVIA
RUSSIA
LITHUANIA
North Sea
DENMARK
UNITED KINGDOM
IRELAND
BELARUS
NETH.
GERMANY
POLAND
DONBAS
1840s
London
RUHR
1860s
1880s
UKRAINE
1870s
1850s
SAXONY
CZECH.
SILESIA
Paris
LUX.
MOLDOVA
AUSTRIA
HUNGARY
ROMANIA
SWITZ.
FRANCE
Black Sea
YUGOSLAVIA
BULGARIA
ITALY

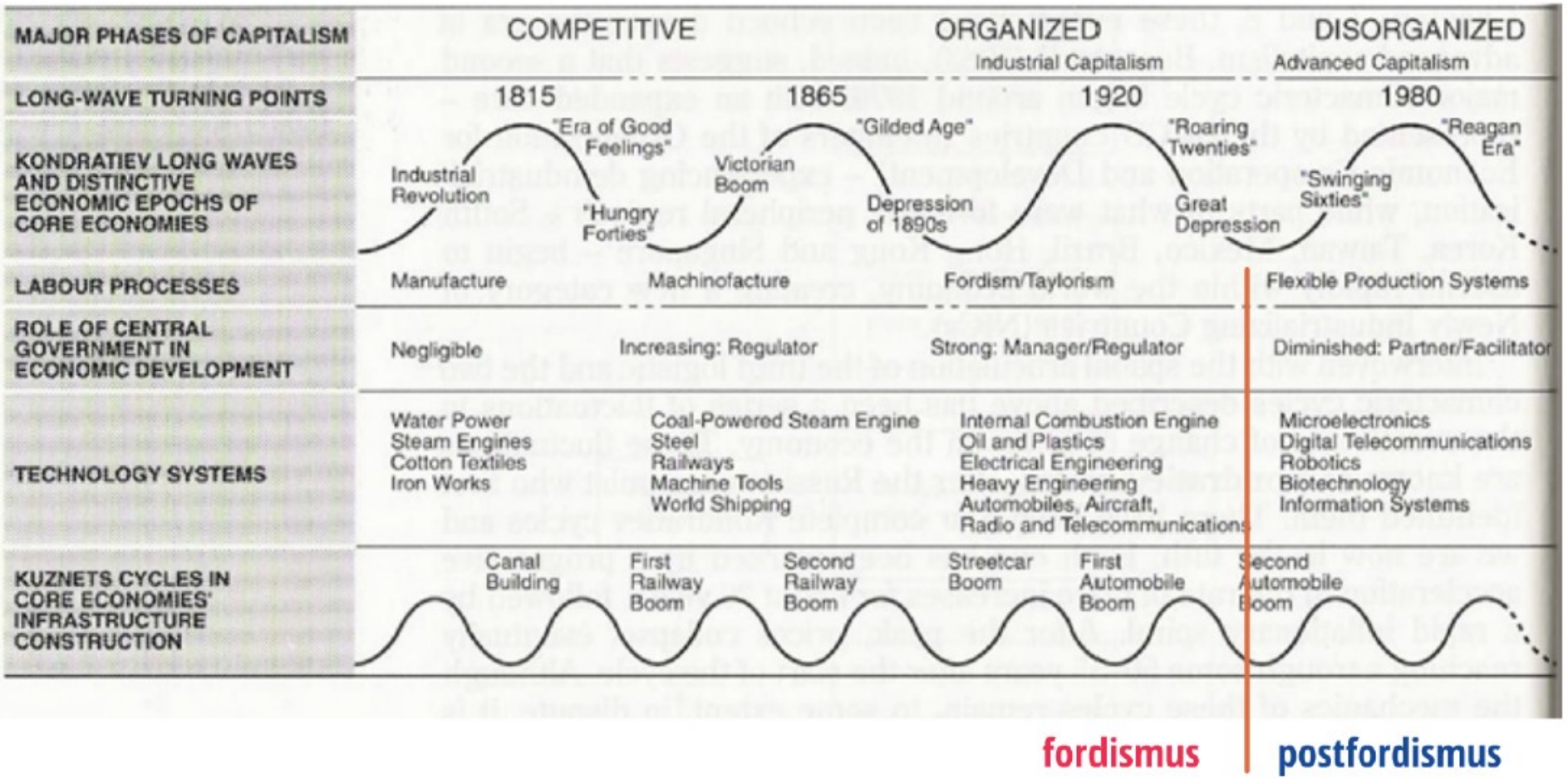
MAJOR PHASES OF CAPITALISM
COMPETITIVE
ORGANIZED
Industrial Capitalism
DISORGANIZED
Advanced Capitalism
LONG-WAVE TURNING POINTS
1815
1865
1920
1980
KONDRATIEV LONG WAVES AND DISTINCTIVE ECONOMIC EPOCHS OF CORE ECONOMIES
Industrial Revolution
"Era of Good Feelings"
"Hungry Forties"
Victorian Boom
"Gilded Age"
Depression of 1890s
"Roaring Twenties"
Great Depression
"Swinging Sixties"
"Reagan Era"
LABOUR PROCESSES
Manufacture
Machinofacture
Fordism/Taylorism
Flexible Production Systems
ROLE OF CENTRAL GOVERNMENT IN ECONOMIC DEVELOPMENT
Negligible
Increasing: Regulator
Strong: Manager/Regulator
Diminished: Partner/Facilitator
TECHNOLOGY SYSTEMS
Water Power
Steam Engines
Cotton Textiles
Iron Works
Coal-Powered Steam Engine
Steel
Railways
Machine Tools
World Shipping
Internal Combustion Engine
Oil and Plastics
Electrical Engineering
Heavy Engineering
Automobiles, Aircraft, Radio and Telecommunications
Microelectronics
Digital Telecommunications
Robotics
Biotechnology
Information Systems
KUZNETS CYCLES IN CORE ECONOMIES' INFRASTRUCTURE CONSTRUCTION
Canal Building
First Railway Boom
Second Railway Boom
Streetcar Boom
First Automobile Boom
Second Automobile Boom
fordismus
postfordismus

Fordismus a postfordismus

- fordismus

– masová výroba a masová spotřeba

– výrobní pásy, resp. pásová výroba; „vědecký“ styl řízení výroby (tzv. taylorismus)

– snaha snížit náklady a lidské zásahy, naopak zvýšit produktivitu

– platová konvergence

– sektorová regionální specializace

- postfordismus

– řízen požadavky trhu, resp. zákazníků = diferencovaná spotřeba, využití big data

– reakce na spotřební preference s minimální prodlevou

– platová divergence

– regionalizace pracovní síly

Proměny světových ekonomik

- pokles zaměstnanosti v průmyslu = deindustrializace

– pozitivní deindustrializace: průmyslu se zvyšuje produktivita, uvolněná pracovní síla se přesouvá do služeb

– negativní deindustrializace: úpadek odvětví, lidé se stávají nezaměstnanými

– netýká se progresivních průmyslových odvětví (farmacie, jaderná energetika atd.)

– nejvíce zasáhlo regiony a ekonomiky s fordistickým způsobem výroby

– často i úpadek provázaných odvětví, vznik třídy „nezaměstnatelných lidí“

- nárůst zaměstnanosti ve službách = terciarizace

– podpořeno rozvojem průmyslu a obchodem (služby pro podniky)

– větší vliv spotřebitelských služeb v každodenním životě lidí

– nárůst veřejného sektoru v souvislosti s veřejnými politikami (sociální, zdravotní, ...)

Proměny světových ekonomik

- polarizace mezi kvalifikovanou a nekvalifikovanou pracovní sílou

– obecně pokles dělnických profesí a nárůst nedělnických profesí, ALE:

– „white collars“: vrcholní manažeři vs. rutinní administrativní pracovníci

– „blue collars“: vývojáři strojů vs. rutinní obsluha strojů

- flexibilní pracovní trh

– brazilianizace práce = práce smluvně vázaná k určitému projektu

– práce na částečný úvazek

Prostorově nerovnoměrný rozvoj

- ekonomický systém se vyvíjí z prostorového hlediska nerovnoměrně
- 4 provázané základní faktory podmiňující rozvoj (Paul Samuelson)

– obyvatelstvo: věková struktura, fáze demografického přechodu

– přírodní zdroje: (ne)dostatek, politické či kulturní bariéry využívání

– kapitál: chudoba, nízká úroveň vkladů, omezení pro zahraniční investice

– technologie: inovační schopnosti, schopnost uplatnit importované technologie

- důvody nerovnoměrného vývoje

– hustota

– vzdálenost

– rozdělení

Rozvoj a „hustota“

- typickým rysem ekonomických aktivit je prostorová koncentrace
- vznikají ekonomické aglomerace, mají aglomerační výhody:

– urbanizační výhody (koncentrace ve městech a urbanizovaných regionech): lidi, firmy i aktivity využívají velké městské trhy a infrastrukturu

– lokalizační výhody (firmy z podobného či stejného odvětví na jednom místě): využívání nabídky specificky kvalifikované pracovní síly, specifických služeb a sdílení inovací

- vazba: urbanizace – ekonomická úroveň

Rozvoj a „hustota“

- typologie ekonomických aglomerací

1) shluky pracovně intenzivních řemeslných aktivit (např. módní a oděvní průmysl), město Boulder ve státě Colorado v USA
2) shluky designově / vývojově intenzivních aktivit (vysoká kvalita), keramika a obuv v Emilia-Romagna v Itálii či obráběcí stroje v Bádensku-Würtembersku v Německu
3) shluky vysokých technologií (VVI, kvalifikovaná síla), Sillicon Valley v USA
4) hub-and-spoke shluky flexibilní výroby (velká firma a její subdodavatelé), Boeing v Seattlu v USA či Škoda Auto v Mladé Boleslavi
5) satelitní shluky výroby (externě vlastněné výrobní závody), výrobní zóny na JV Číny
6) shluky služeb pro podniky (v městských jádrech metropolí), Docklands v Londýně
7) veřejným sektorem ukotvené shluky (důsledek veřejné investice), technologický park Sophia Antipolis ve Francii

Rozvoj a „vzdálenost“

- koncept ekonomické vzdálenosti

– vzdálenost k trhům, zdrojům či inovacím

– vzdálenost jako ukazatel možnosti toků zboží, služeb, surovin, informací a pracovní síly

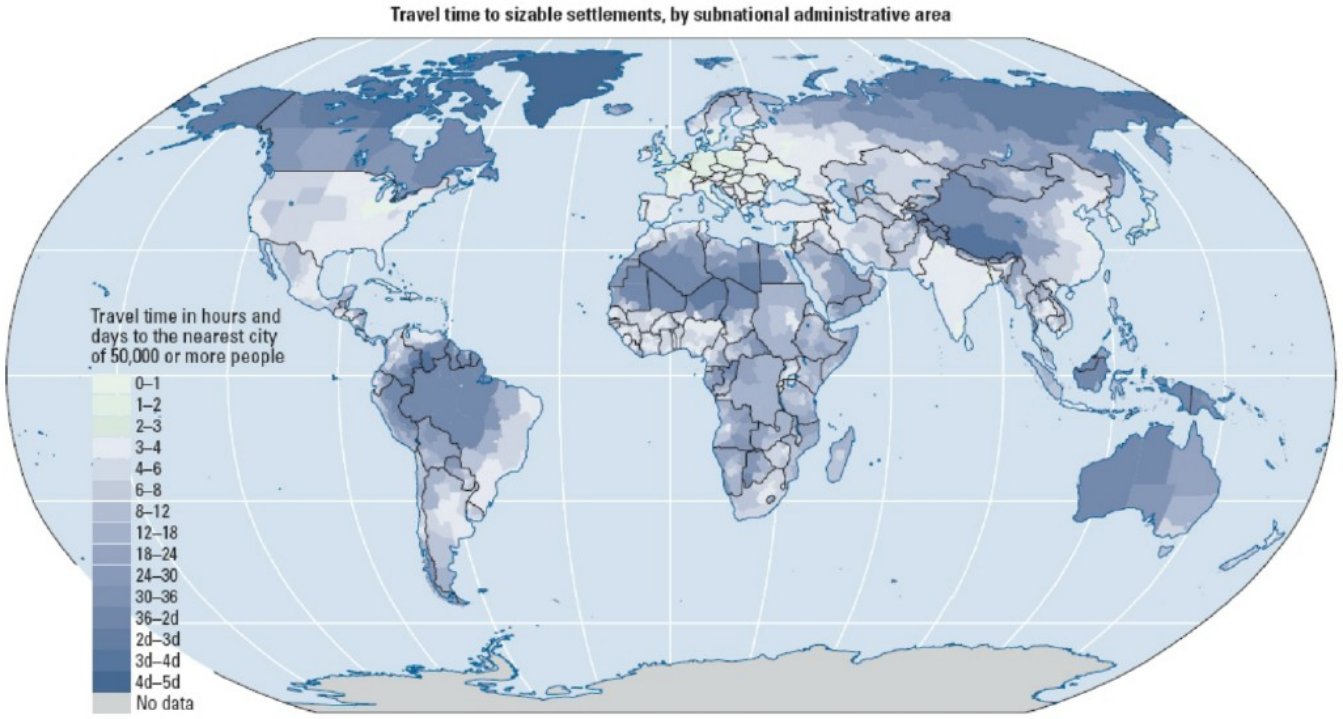

Rozvoj a „rozdělení“

- hranice (bariéry) vs. integrace

– různých hranic v čase přibývá, hranice znamenají pro obchod a ekonomiku bariéry

– negativní vliv hranic se snaží překonat globální / nadnárodní ekonomická uskupení (Evropská unie, ASEAN, Svaz Ruska a Běloruska atd.)

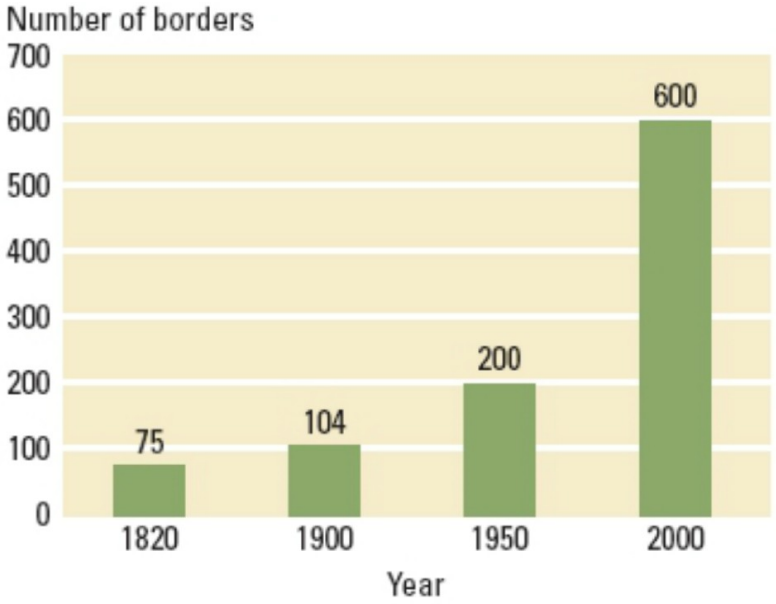

Faktory podoby regionální ekonomiky

1) lokalizace firem

– vliv na (ne)zaměstnanost a výši průměrných peněžních příjmů v regionu

– stabilizace obyvatelstva v regionu (zejména v případě služeb)

– důležitá je sektorová příslušnost firem (stagnující či progresivní odvětví)

2) intenzita vnitroregionálních vazeb

– vazby mezi jednotlivými podniky a institucemi v regionu

– přispívá k multiplikačnímu efektu (může působit kladně i záporně)

3) organizační forma firem

– úzce spojena s velikostí firmy a mírou její autonomie (ředitelství vs. pobočka)

– málo výhodné jsou pouze pobočky velkých firem

Faktory podoby regionální ekonomiky

4) demografická situace

– vývoj počtu obyvatel (přirozená měna i migrace) a věková struktura

– poměr emigrace a imigrace

5) hospodářská politika státu

– na regiony dopadá monetární (zvýhodňování úrokových sazeb pro malé a střední podniky) i fiskální (meziregionální přerozdělování státního rozpočtu) politika státu

– různé regionální a sektorové politiky (např. otázka těžby či útlumu uhlí)

– příkladem může být i protekcionismus

Jak měřit (ekonomický) rozvoj?

- rozvoj (development)

– velmi komplexní slovo, často chápán rozvoj jako růst, vazba na modernitu/modernizaci

– výrazně eurocentrické slovo (dělení světa na rozvinuté a rozvojové země)

- trvale udržitelný rozvoj (sustainable development)

– v souvislosti s globálním zatížením životního prostředí

– ale též odmítnutí normalizace a standardizace, tj. respekt vůči kulturní diverzitě, lokálním a regionálním tradicím, tradičnímu způsobu života

- ne pouze ekonomický rozvoj, ale komplexní socio-ekonomický rozvoj

– dilema mezi ekonomickou efektivitou a sociální rovností

– u řady odvětví ani není možné akcentovat pouze ekonomický rozvoj (zdravotnictví atd.)

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS
1 NO POVERTY
2 ZERO HUNGER
3 GOOD HEALTH AND WELL BEING
4 QUALITY EDUCATION
5 GENDER EQUALITY
6 CLEAN WATER AND SANITATION
7 AFFORDABLE AND CLEAN ENERGY
8 DECENT WORK AND ECONOMIC GROWTH
9 INDUSTRY, INNOVATION AND INFRASTRUCTURE
10 REDUCED INEQUALITIES
11 SUSTAINABLE CITIES AND COMMUNITIES
12 RESPONSIBLE CONSUMPTION AND PRODUCTION
13 CLIMATE ACTION
14 LIFE BELOW WATER
15 LIFE ON LAND
16 PEACE, JUSTICE AND STRONG INSTITUTIONS
17 PARTNERSHIPS FOR THE GOALS
SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

Jak měřit (ekonomický) rozvoj?

- HDP = hrubý domácí produkt (GDP = gross domestic products)

– nejčastěji používaný ukazatel

– peněžní hodnota zboží a služeb vytvořených za dané období na určitém území

– pro komparaci mezi státy a regiony nepříliš vhodný ukazatel (odlišné definice, dostupnost údajů, nepostihuje veškeré aktivity)

- PPP = parita kupní síly (purchasing power parity)

– počet jednotek národní měny, za který lze koupit stejné množství výrobků a služeb na výchozím vnitrostátním trhu

– Světová banka má společné měřítko založené na americkém dolaru

– snaha zohlednit rozdíly v cenové hladině mezi státy

- přepočet na obyvatele a změny v % (meziroční)

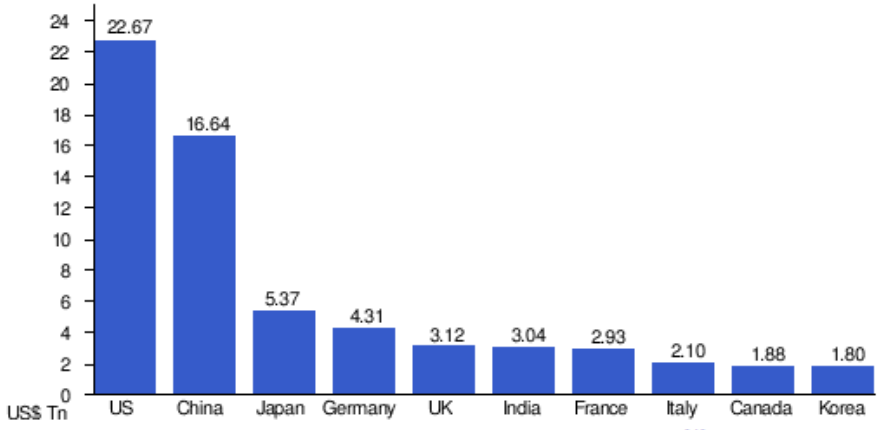

Largest economies by nominal GDP in 2021[1]

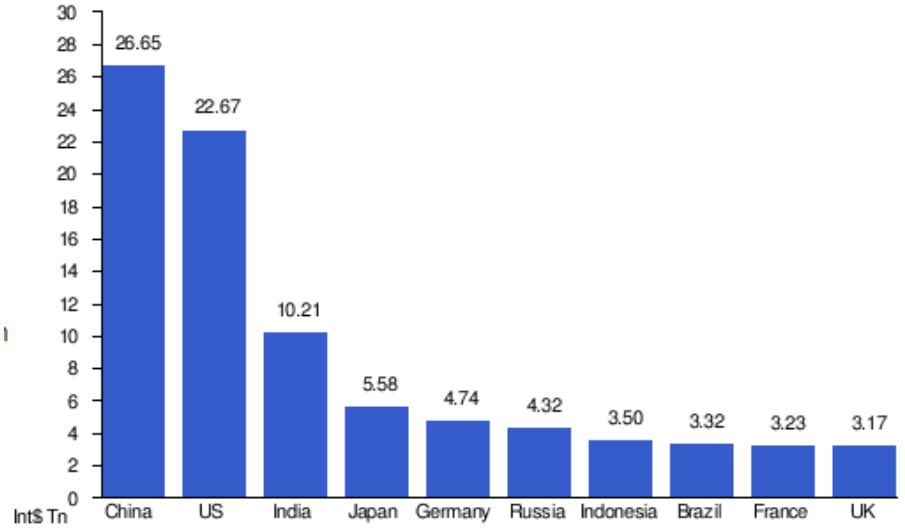

Largest economies in the world by PPP GDP in 2021
according to International Monetary Fund estimates[1]

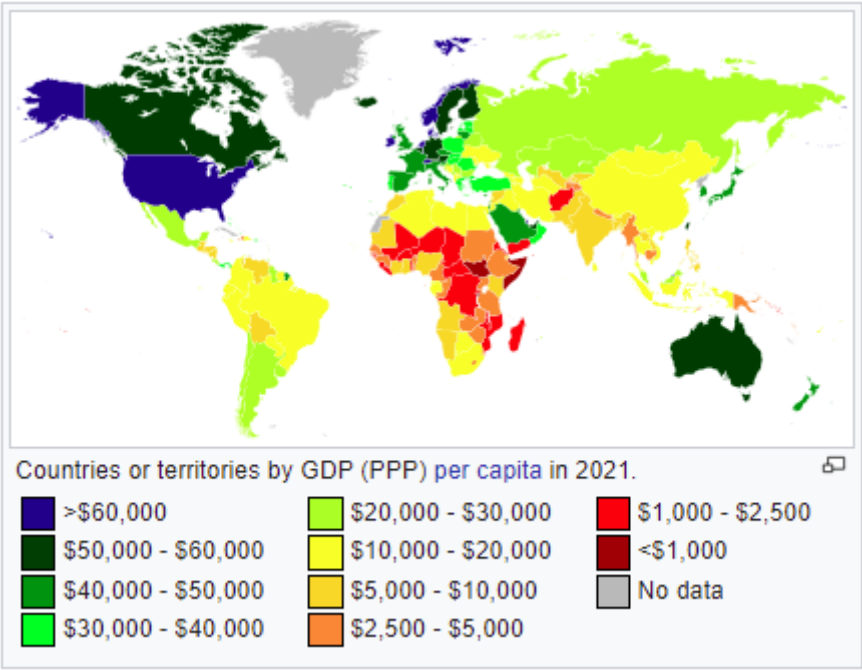

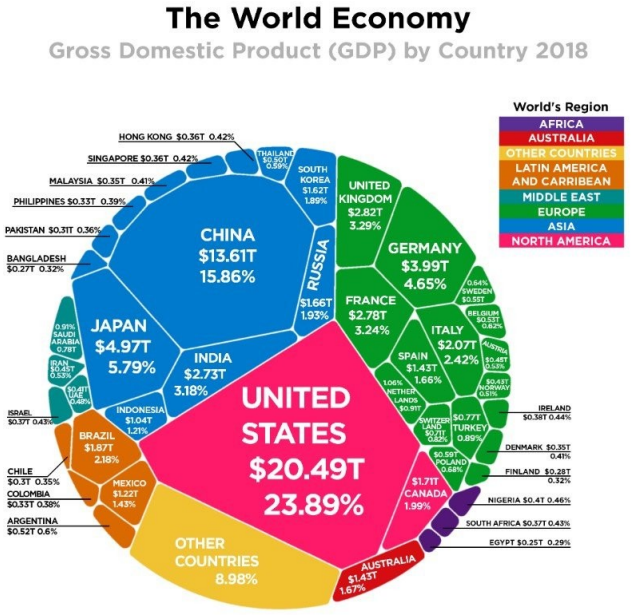

Jak měřit (ekonomický) rozvoj?

- alternativní: indikátor tzv. sociálního bohatství (social welfare indicator)

– nejednotná definice

– sledování příjmu na osobu, úroveň vyššího vzdělání, průměrná nezaměstnanost, ekonomická aktivita, rasová rovnoprávnost, úroveň demokracie, technologické změny, zdraví a blahobyt, ...

- index fyzické kvality života (physical quality of life index, PQLI)

– základní gramotnost, kojenecká úmrtnost, naděje dožití ve věku jednoho roku

- nulový ekonomický růst (zero economic growth)

– růst se zastaví, měnit se bude struktura

rozvoj vs. růst

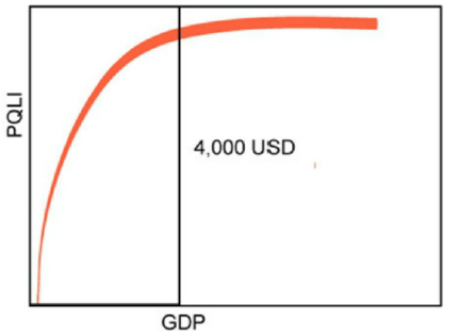

Prostorová organizace světové ekonomiky

- globální ekonomické regiony (2 až 3 kategorie)

1) jádrové regiony (core regions)

– dominantní role ve světovém obchodu

– bohaté státy s tržními ekonomikami založenými na průmyslové a terciérní produkci

– silní exportéři i importéři, zdroje technologických inovací

– mezinárodní investice se pohybují z těchto států do jiných zemí

2) periferní regiony (peripheral regions)

– sekundární / pasivní role ve světovém obchodu, ne vždy tržní hospodářství

– vnější závislost na centru jako zdroji kapitálu, dovozu a cíli vybraného exportu

3) semi-periferní regiony (semi-peripheral regions)

– přechodný typ

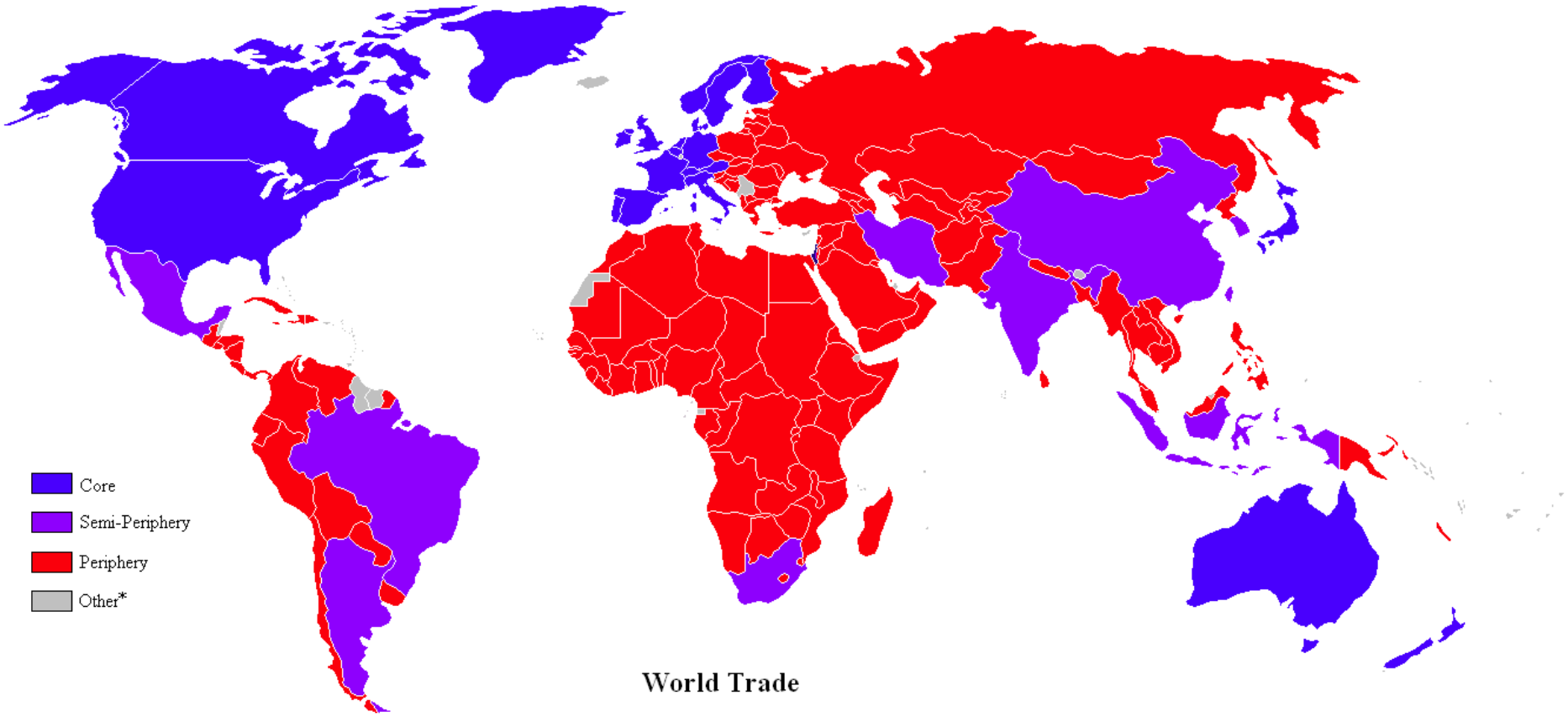
Core
Semi-Periphery
Periphery
Other*
World Trade

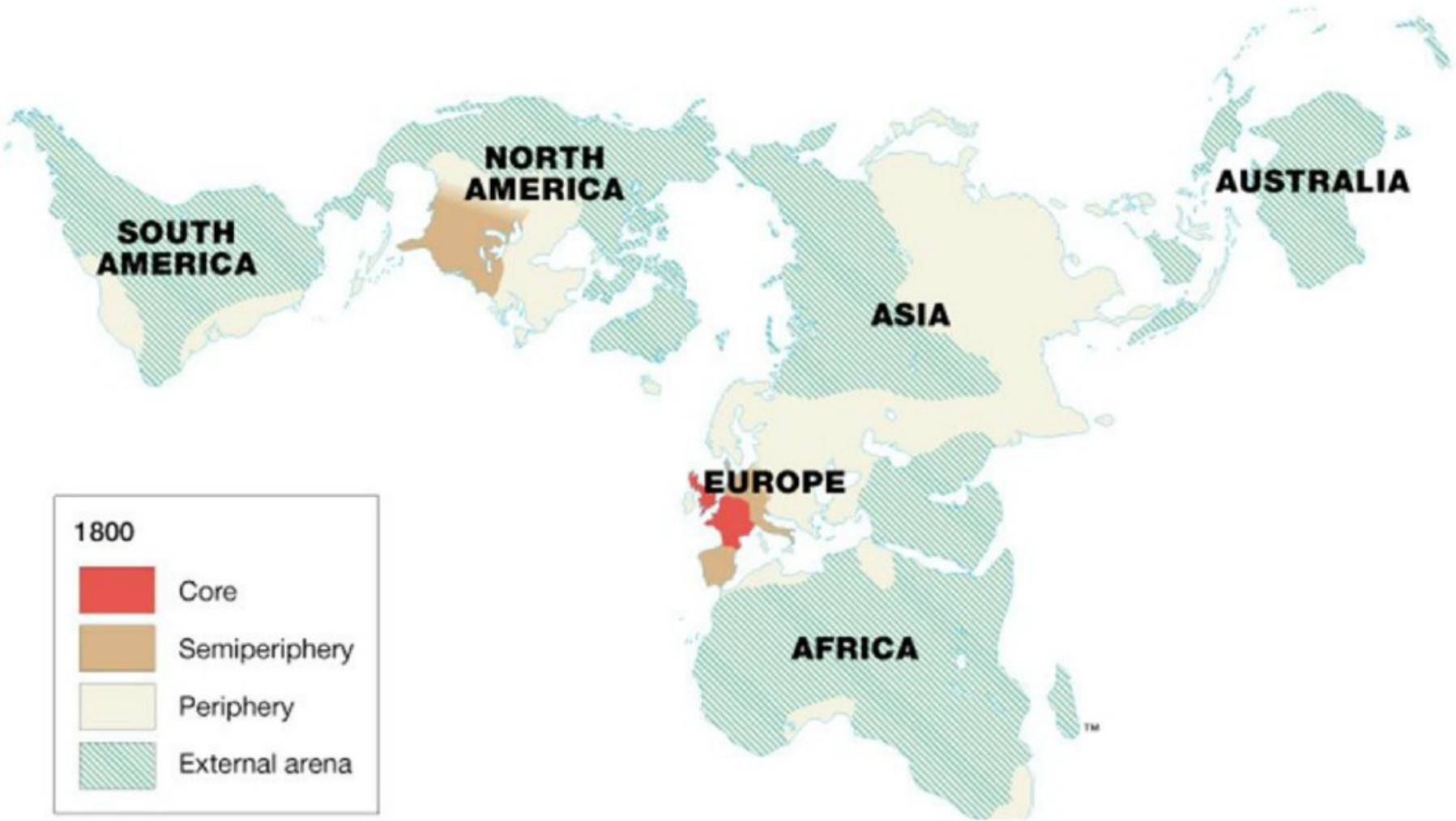
SOUTH AMERICA
NORTH AMERICA
ASIA
AUSTRALIA
EUROPE
AFRICA
1800
Core
Semiperiphery
Periphery
External arena

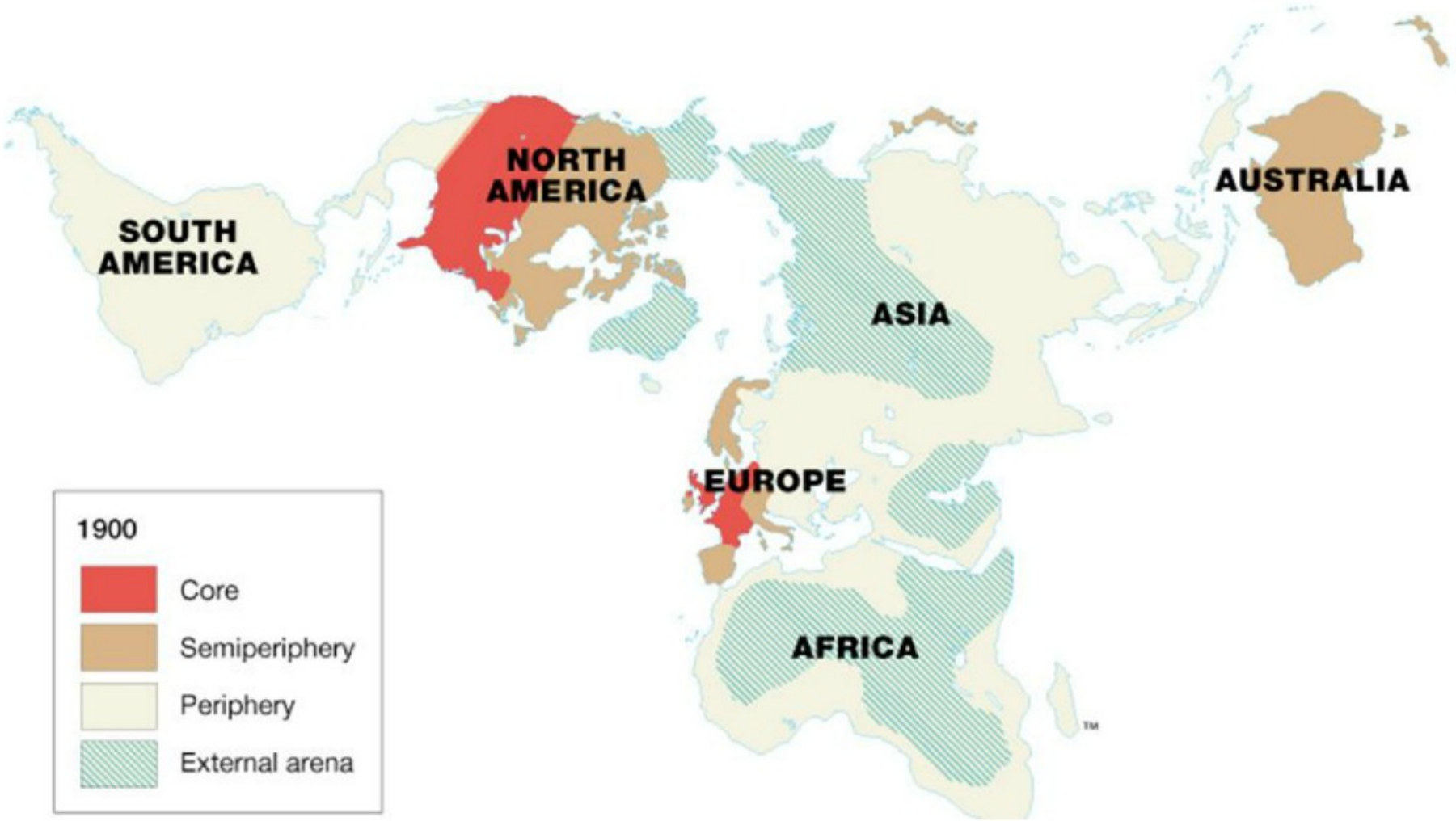
SOUTH AMERICA
NORTH AMERICA
ASIA
AUSTRALIA
EUROPE
AFRICA
1900
Core
Semiperiphery
Periphery
External arena

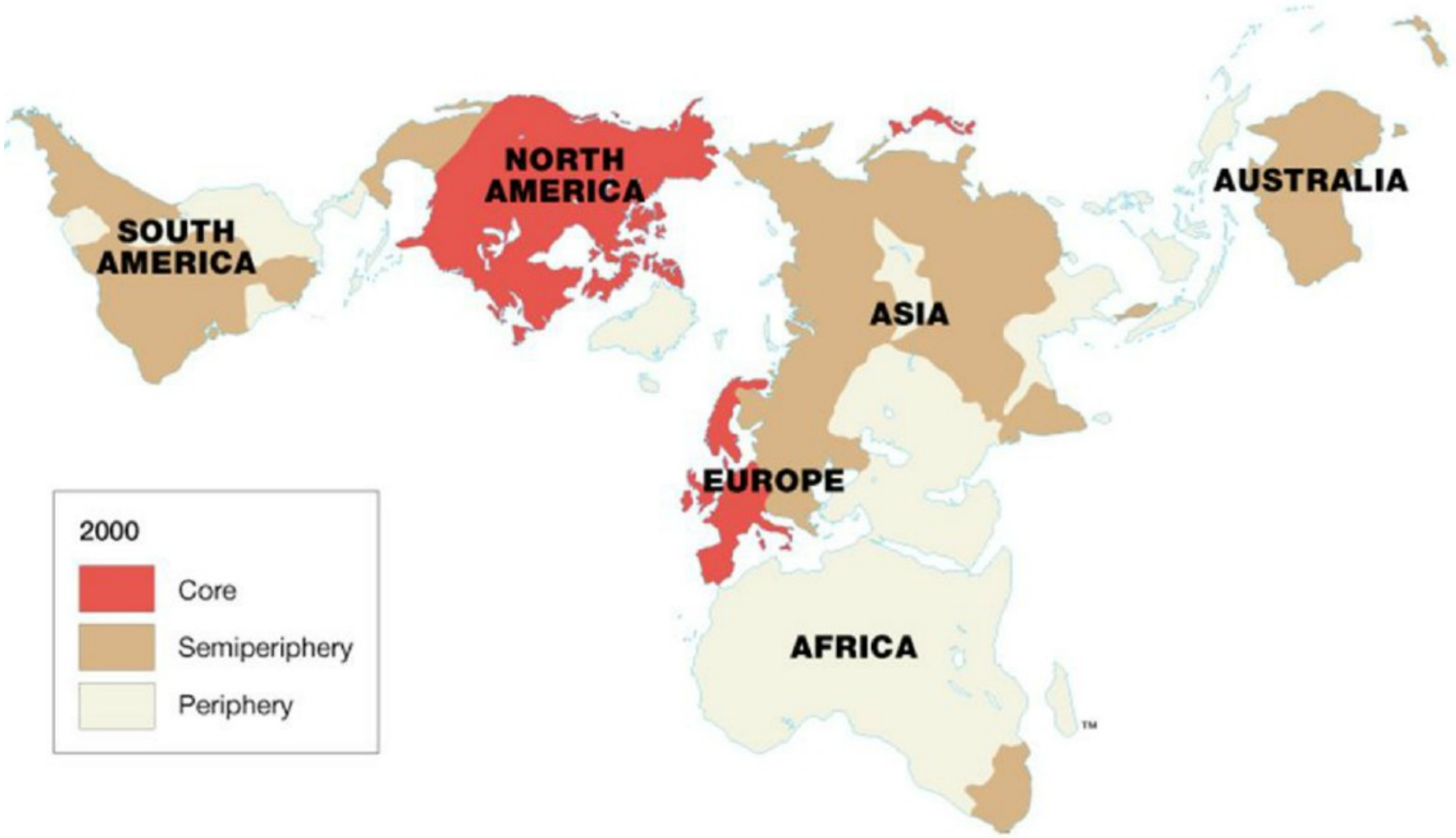
SOUTH AMERICA
NORTH AMERICA
EUROPE
ASIA
AFRICA
AUSTRALIA
2000
Core
Semiperiphery
Periphery

Regiony dle vývojového stupně produkce

- A) „stará“ (tradiční) průmyslová jádra

– západní a střední Evropa, severovýchodní Amerika, Rusko a Ukrajina, východní Asie

– regiony, které disponovaly zdroji uhlí či železné rudy

– dobře dopravně dostupné

– poloha v blízkosti velkých měst (velkých místních trhů a zdrojů pracovní síly)

– některé regiony prošly úpadkem technologicky zastaralých typů výrob

– některé i re-industrializací, tj. modernizací a zefektivněním výroby

– „příběhy“ Porúří (Ruhrgebiet) a Ostravska

Regiony dle vývojového stupně produkce

- B) regiony „nové ekonomiky“

– založené na technologicky pokročilých ekonomických odvětvích

– nesouvisí s rutinní produkcí

– vysoce kvalifikovaná a informačně náročná, často vysoce abstraktní práce

– výzkum, vývoj, nové technologie

– příklady: Sillicon Valley v USA, Bádensko-Württembersko či okolí Mnichova v Německu

1 San Francisco
2 Silicon Valley
3 Seattle
4 Los Angeles
5 Salt Lake City, Utah
6 Albuquerque, New Mexico
7 Santa Fe, New Mexico
8 Austin, Texas
9 Chicago
10 Raleigh-Durham-Chapel Hill, North Carolina
11 Virginia
12 New York City
13 Boston
14 Montreal
15 Campinas, Brazil
16 Saö Paulo, Brazil
17 Cambridge, Great Britain
18 Thames Valley, Great Britain
19 Glasgow-Edinburgh
20 Dublin
21 London
22 Trondheim, Norway
23 Oulu, Finland
24 Stockholm
25 Helsinki
26 Malmö-Copenhagen
27 Sachsen, Germany
28 Flandern, Belgium
29 Baden-Württemberg, Germany
30 Bayern, Germany
31 Paris
32 Sophia Antipolis, France
33 El Ghazala, Tunisia
34 Israel
35 Gauteng, South Africa
36 Bangalore, India
37 Inchon, South Korea
38 Tokyo
39 Kyoto, Japan
40 T'ai-pei
41 Hong Kong
42 Hsinchu, Taiwan
43 Kuala Lumpur
44 Singapore
45 Queensland, Australia
46 Melbourne

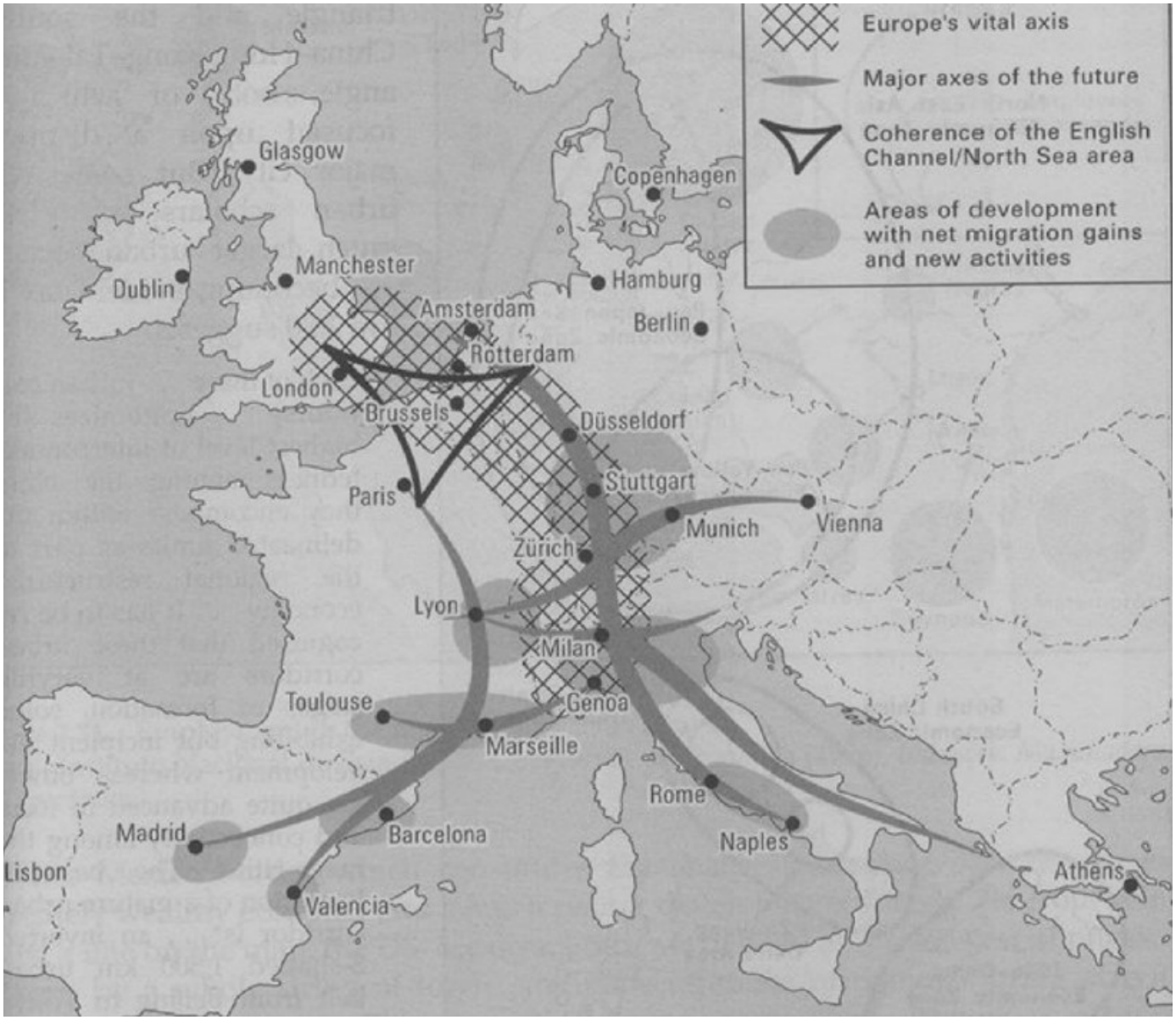
Europe's vital axis
Major axes of the future
Coherence of the English Channel/North Sea area
Areas of development with net migration gains and new activities
Glasgow
Copenhagen
Manchester
Dublin
Hamburg
Amsterdam
Berlin
Rotterdam
London
Brussels
Düsseldorf
Paris
Stuttgart
Munich
Vienna
Zürich
Lyon
Milan
Genoa
Toulouse
Marseille
Rome
Madrid
Barcelona
Naples
Lisbon
Athens
Valencia

Regiony dle vývojového stupně produkce

- C) nově industrializované státy

– industrializace proběhla relativně nedávno a často za masivní státní podpory

– přesouvána do nich rutinní průmyslová výroba z tradičních průmyslových jader

– vlivem masivního exportu zažívají strmý ekonomický růst

– příklady: několik vln „asijských tygrů“ (Jižní Korea, Taiwan, Filipíny), Mexiko, Brazílie, ...

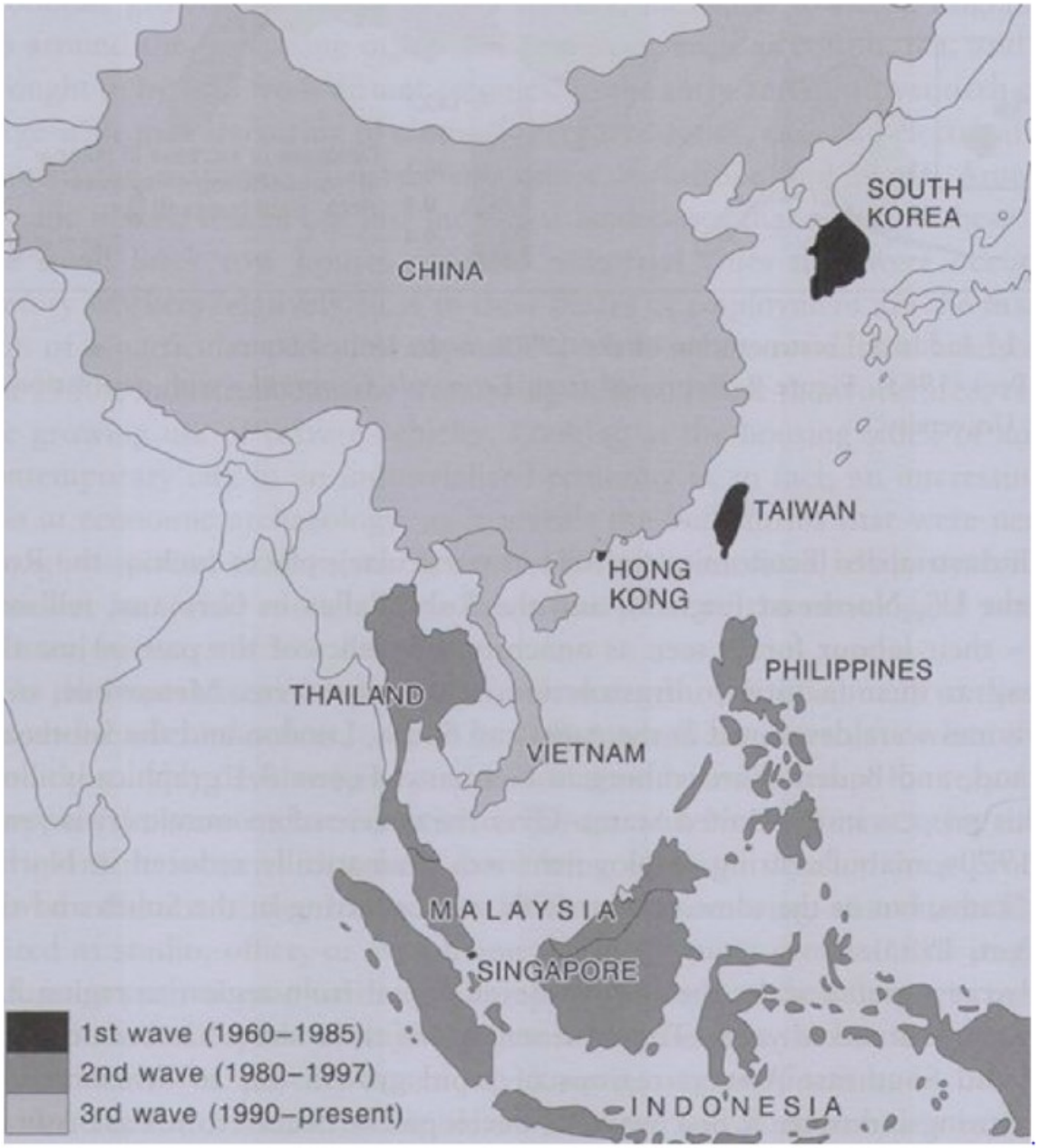
SOUTH KOREA
CHINA
TAIWAN
HONG KONG
PHILIPPINES
THAILAND
VIETNAM
MALAYSIA
SINGAPORE
INDONESIA
1st wave (1960–1985)
2nd wave (1980–1997)
3rd wave (1990–present)

NIDL

- NIDL = new international division of labour

– nová mezinárodní dělba práce, též globální dělba práce

– prostorový přesun průmyslu z vyspělých zemí do rozvojových zemí

– umožnil obrovský rozvoj telekomunikačních a dopravních technologií

– vysoce konkurenční prostředí, malé regulace ze strany národního státu

– vztah mezi úrovní podnikové hierarchie a její prostorovou lokalizací

- rutinní produkce velmi mobilní, citlivě reaguje na cenu práce

vs.

- řídicí a vývojové aktivity jsou geograficky ukotveny přítomností kvalifikované pracovní síly

Commodity chains

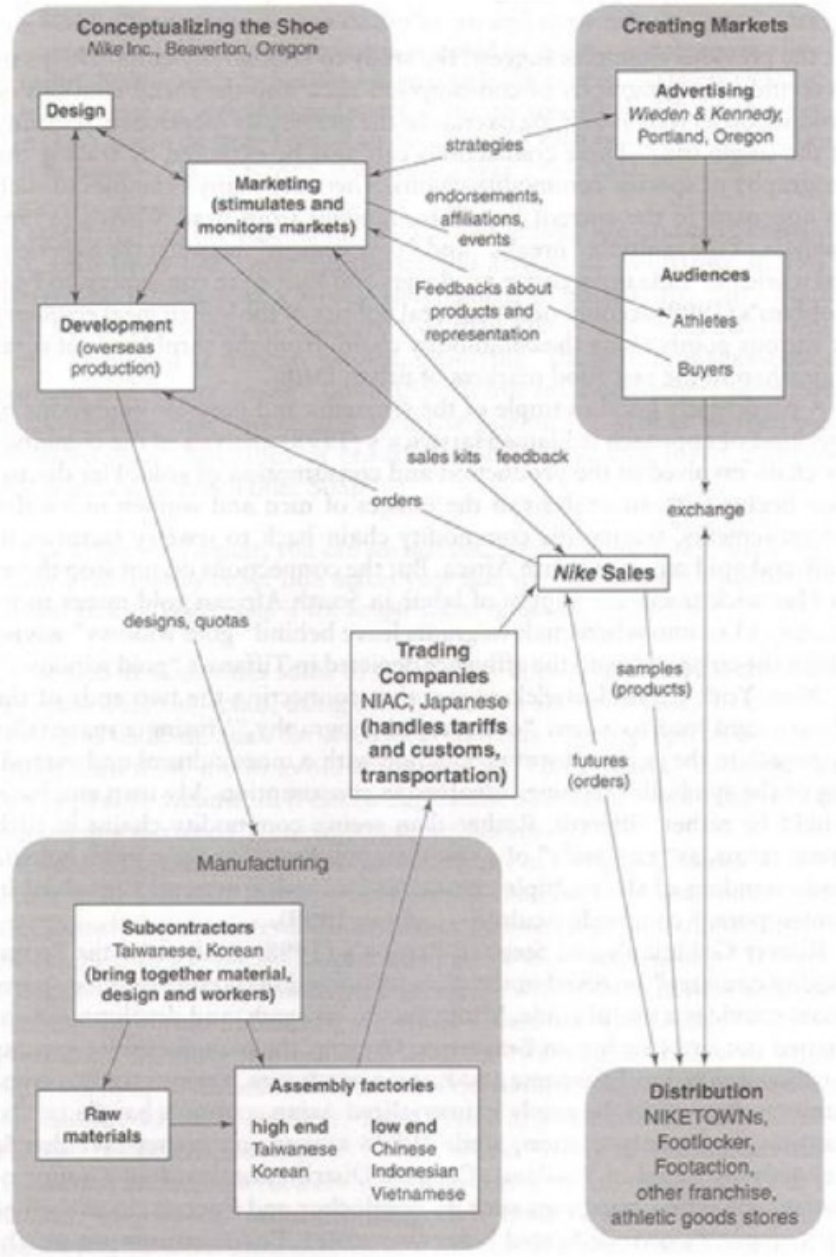

Metropolitní regiony

- metropole

– silná koncentrace ekonomických aktivit

– využití aglomeračních úspor (velký pracovní trh, velké množství spotřebitelů, specializovaná infrastruktura a občanská vybavenost, kvalitní dopravní infrastruktura)

– produkce s vysokou přidanou hodnotou, zejména v raných fázích vývoje výrobků

– kontakt s ústředími velkých podniků a ostatními službami

– velký a flexibilní rezervoár pracovní síly

- metropolitní decentralizace

– ústup průmyslových aktivit z centrálních měst do příměstských oblastí

– týká se většinou průmyslových činností a pouze vnitřních měst

– někdy s sebou nese vznik brownfields

World cities

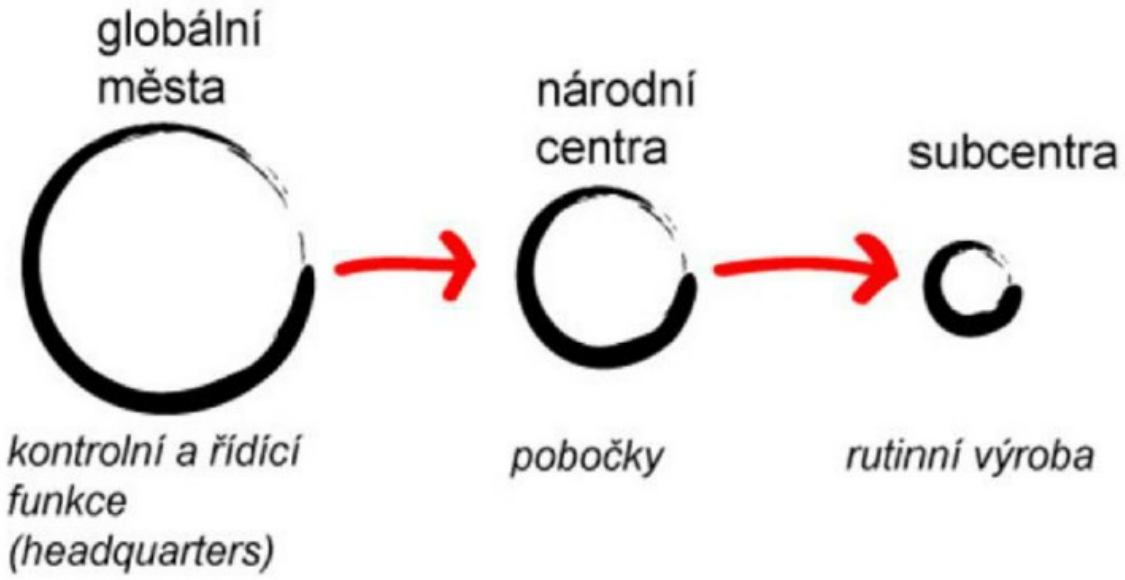

World cities

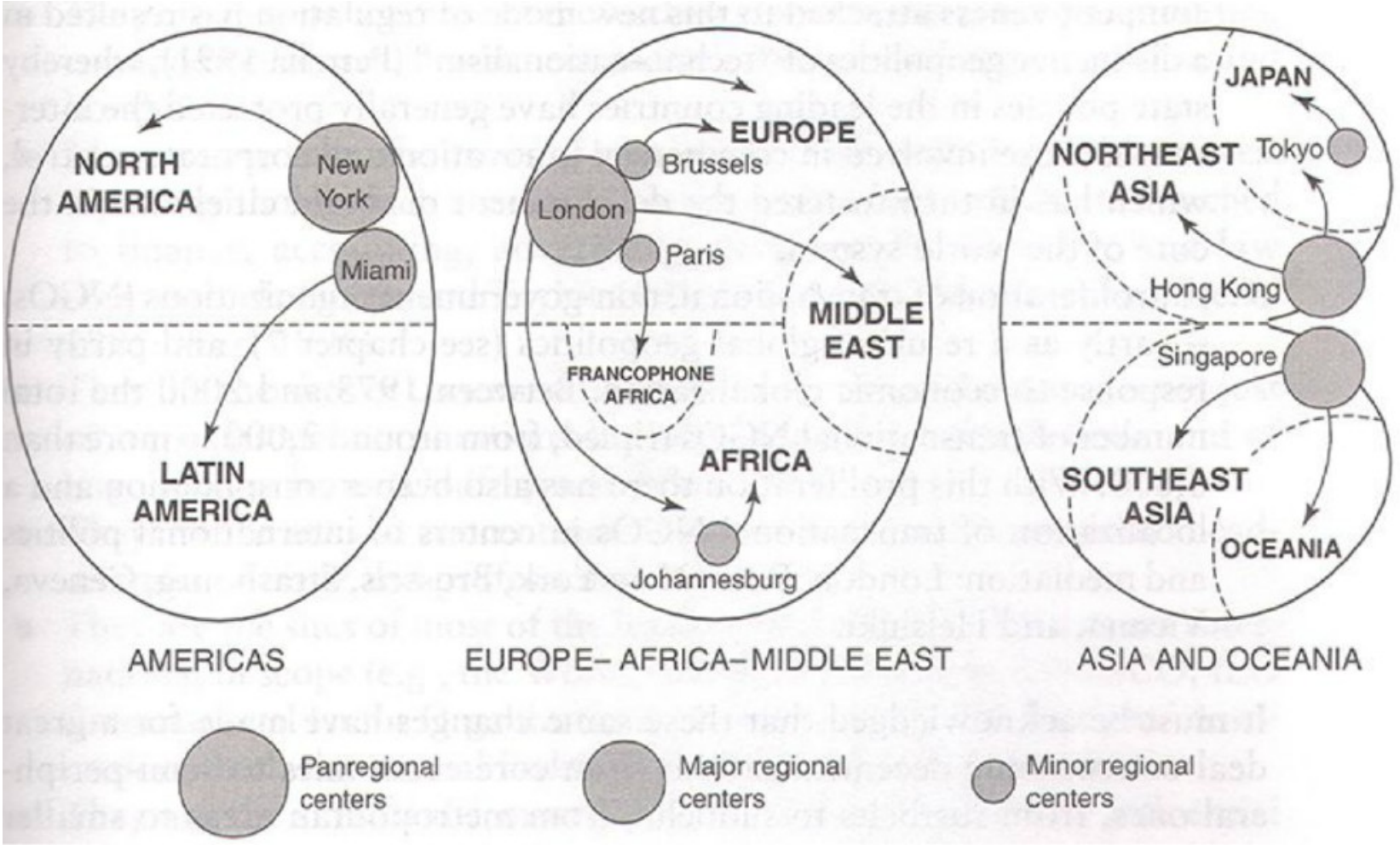

Děkuji za pozornost !

Dotazy ?

- RNDr. Ondřej Šerý, Ph.D.

Geografický ústav

Přírodovědecká fakulta

Masarykova univerzita

Kotlářská 2, 611 37 Brno

e-mail: ondrej.sery@mail.muni.cz